

- *Наукові повідомлення молодих учених установ НАН України (доповідачі — кандидат технічних наук О.Л. Деркач; доктор хімічних наук І.М. Жаченко; кандидат економічних наук Ю.І. Шаповал)*
- *Сучасна українська соціетальна спільнота в умовах війни: легітиміація, лояльність та солідаризація (доповідач — доктор соціологічних наук В.С. Резнік)*
- *Про результати виконання цільової програми наукових досліджень НАН України «Біопаливні ресурси і біоенергетика» (доповідач — академік НАН України Я.Б. Блюм)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

3 травня 2023 року

Засідання Президії НАН України 3 травня 2023 р. відбулося під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього. Члени Президії НАН України заслухали наукові повідомлення молодих учених НАН України.

У виступі завідувача відділу Інституту проблем міцності імені Г.С. Писаренка НАН України кандидата технічних наук **Олега Леонідовича Деркача** йшлося про розроблення методів забезпечення вібраційної надійності структурно-неоднорідних механічних систем (докладніше див. на с. 67).

Доповідач навів результати фундаментальних та прикладних досліджень динаміки і міцності композитних конструктивних елементів та робочих коліс турбомашин, які проводилися з метою розроблення експериментальних та розрахункових методів аналізу вібронапруженого стану, вібродіагностики пошкоджень, а також заходів, спрямованих на підвищення надійності композитних елементів та лопаткових вінців турбомашин. Актуальність роботи зумовлена широким застосуванням полімерних композитних матеріалів у сучасних елементах конструкцій авіаційної техніки, а також техніки спеціального призначення. Умови експлуатації таких елементів пов'язані з дією імпульсного та інтенсивного вібраційного навантаження, а також впливом зовнішніх чинників різної природи. Тому для забезпечення міцності таких конструкцій велике значення мають їх здатність опиратися динамічним навантаженням та ефективність засобів діагностування наявних пошкоджень.

Удосконалено методику експериментальних досліджень та отримано нові розрахункові моделі на основі змішаної варіаційної постановки, що дозволило уточнити результати розрахунків у багатошарових елементах конструкцій. Розвинено методи активного демпфірування коливань, які полягають у спільному використанні п'єзоелектричних сенсорів та актуаторів для керування напружено-деформівним станом конструктивних елементів.

Показано, що для отримання достовірних показників наявності пошкодження типу надріз суттєвим є вплив анізотропії композитного матеріалу досліджуваного об'єкта. Встановлено, що для ударних пошкоджень ефективним вібродіагностичним показником є зростання рівня поглинання енергії і змінення характеру залежності логарифмічного декременту від амплітуди коливань.

Розроблені методики досліджень використано у низці прикладних застосувань, зокрема для оцінки вібронпруженості лопатей вітрогенератора та встановлення можливих причин руйнувань дисків компресора авіаційних газотурбінних двигунів.

Повідомлення старшого наукового співробітника Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України доктора хімічних наук **Ігоря Михайловича Ткаченка** було присвячено термостабільним фторованим ароматичним поліетерам як матеріалам для сучасної мікроелектроніки та світлочутливих елементів (докладніше див. на с. 72).

Створення термостабільних полімерів із широкими функціональними можливостями є важливою проблемою полімерної хімії. Особливий інтерес становлять ароматичні поліетери, оскільки ароматичні ядра мають високу термічну та хімічну стійкість, а наявність у полімерних ланцюгах простих етерних зв'язків надає їм більшої міцності та гнучкості. Відомо, що введення фторованих фрагментів до складу полімерів посилює їхню термічну та хімічну стабільність, поліпшує розчинність і прозорість, знижує поверхневу енергію, енергію тертя тощо. Тому важливою особливістю фторованих поліариллових етерів (ФПАЕ) є низькі значення діелектричної проникності (близько 2,5–3,1).

Метою досліджень є розроблення нових підходів до створення функціональних полімерних систем на основі ФПАЕ з регульованими діелектричними та фотооптичними властивостями. Розроблено способи отримання термостабільних ФПАЕ лінійної та сітчастої органо-неорганічної структур. Підвищені діелектричні характеристики таких полімерів

Виступ кандидата технічних наук Олега Деркача

Виступ доктора хімічних наук Ігоря Ткаченка

уможливають їх використання як низькодіелектричних матеріалів для виробництва друкованих плат, зокрема для 5G-технології зв'язку, посилення національної кібербезпеки країни, а також у процесі розроблення сучасних автономних систем озброєння, в тому числі безпілотних літальних апаратів.

Іншим напрямом наукових досліджень є створення нових ефективних фоточутливих систем на основі ФПАЕ. Розроблено підходи до створення нового типу плівкоутворювальних термостабільних оптично активних азо-азометинвмісних ФПАЕ. В таких плівках реалізовано зворотні фотоізомеризаційні переходи під дією УФ- та видимого світла, а також фотоіндуковане двопроменезаломлення

Виступ кандидата економічних наук Юлії Шаповал

лазерами різної довжини хвиль. Отримані полімери є перспективними як термостабільні компоненти у технологіях мультиплексування за довжиною хвилі, монохроматорах, лазерах та як «розумні» світлочутливі елементи, здатні перебудовувати свою структуру під впливом внутрішніх або зовнішніх подразників, для різних автономних систем.

У виступі наукового співробітника Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» кандидата економічних наук **Юлії Ігорівни Шаповал** було розглянуто грошово-кредитну політику України у воєнний та повоєнний періоди (докладніше див. на с. 79).

У повідомленні узагальнено ключові зміни у сфері грошово-кредитної політики НБУ, що відбулися з початком російського вторгнення. Продемонстровано, що НБУ здійснює переважно рестрикційні заходи на грошово-кредитному ринку. Водночас відбувся відхід від пріоритету політики інфляційного таргетування та вільно плаваючого курсу на користь прямого фінансування бюджетного дефіциту. Зазначено, що вимушена емісія на фоні падіння ВВП та збільшення дефіциту бюджету, який фінансується за рахунок купівлі ОВДП з боку НБУ, посилює інфляційні та девальваційні процеси. Разом з тим, девальвація значною мірою стримується за рахунок міжнародних кредитних і грантових коштів, що дозволяє перекривати

втрати валютних резервів НБУ на підтримання курсу і проводити додаткову емісію.

Рестрикційність заходів НБУ передусім проявляється у збільшенні облікової ставки та жорстких валютних обмеженнях. Посилення валютних обмежень, фіксація обмінного курсу та подальше його корегування послабили потребу в додатковій емісії. Водночас збільшення облікової ставки зумовило незначне зростання ставок за депозитами та ОВДП, а кредитні ресурси до реального сектору спрямовуються лише через державні програми підтримки кредитування. Обґрунтовано, що в умовах війни грошово-кредитна політика НБУ є ефективною в частині обмеження девальваційних процесів завдяки вчасному запровадженню фіксованого курсу. Втім, подальша орієнтація виключно на режим інфляційного таргетування не відповідає актуальним завданням грошово-кредитної політики і тим самим знижує її ефективність. Залежність бюджету від емісійного фінансування потребує оптимізації заходів монетарного розширення, зокрема посилення цільового спрямування монетарної підтримки для стимулювання інвестицій у реальний сектор та фінансування кредитних програм.

Відзначено необхідність активізації ринкових боргових залучень для фінансування дефіциту бюджету шляхом застосування офіційних гарантій іншими урядами; пільгового цільового рефінансування банківських кредитів. Акцентовано на потребі у грантах або кредитах з низькими процентними ставками та подовженими термінами. У період повоєнного відновлення орієнтація грошово-кредитної політики НБУ виключно на режим інфляційного таргетування залишатиметься недоречною з огляду на переважно немонетарні чинники інфляції. Тому НБУ слід орієнтуватися й на інші цілі, рівні за значущістю підтриманню цінової стабільності, як-от обмеження коливань обмінного курсу та монетарна підтримка економічного зростання.

* * *

Далі члени Президії НАН України заслухали доповідь завідувача відділу історії та теорії

ISSN 1027-3239. *Visn. Nac. Acad. Nauk Ukr.* 2023. (7)

соціології Інституту соціології НАН України доктора соціологічних наук **Володимира Станіславовича Резніка** про легітимацію, лояльність та солідаризацію сучасної української соціетальної спільноти в умовах війни (стенограму див. на с. 46).

Релевантним теоретичним підґрунтям аналізу та інтерпретації життєдіяльності суспільства в умовах війни є поняття соціетальної спільноти, яке визначається як сукупність взаємно проникних (дифузних) колективів різних типів, структурно організованих у суспільстві на основі єдиного інституційного нормативного порядку (суспільного ладу). Серед основних типів цих колективів — родинно-домогосподарські одиниці, бізнесові фірми, церкви, урядові структури, освітні колективи тощо, а також соціальні класи, етноси, релігійні, місцеві громади, регіональні спільноти і т. ін. Суспільний лад як структурне осердя соціетальної спільноти втілюється передусім у національному законодавстві і виявляє себе в координації, кооперації, субординації та лояльності різних колективів соціетальної спільноти своєму суспільству і державі. Передумовою існування, стійкості та сталості соціетальної спільноти є солідарність людських колективів у її складі та легітимність для них її суспільного ладу.

Науковці Інституту соціології НАН України з цієї проблематики видають щорічний збірник «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін», вийшли друком колективні монографії «Українське суспільство в умовах війни. Рік 2022», «Комплексні вимірвальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності», «Соціальна напруженість у кризовому соціумі: соціально-психологічний аналіз», «Участь в культурі: люди, спільноти, стани», «Цінності та ціннісні зміни в сучасному суспільстві: тренди та перспективи» та ін.

Важливість і актуальність соціологічних досліджень соціальних наслідків російсько-української війни полягають у тому, що її невід’ємною складовою є безкомпромісне інформаційно-психологічне й культурно-сміслові

Виступ доктора соціологічних наук Володимира Станіславовича Резніка

протиборство. Метою агресора в ньому є делегітимація самого існування української соціетальної спільноти та її права на самовизначення. За цих обставин вивчення моніторингових соціологічних даних дає можливість з’ясувати поточну міру легітимності суспільного ладу в Україні для її громадян, виявами якої є рівні масових настроїв аномійної деморалізованості та цинізму. Не менш важливим є моніторинг рівня солідарності в межах сучасної української соціетальної спільноти на основі фіксації етнічної, конфесійної, регіональної та громадянської самоідентифікації.

Війна загострює потребу в лояльності українській соціетальній спільноті. Йдеться про пріоритетність лояльності громадянина своїй соціетальній спільноті, тобто всьому суспільству загалом, перед лояльністю власній регіональній, конфесійній та іншій локальній спільноті. Після повномасштабного вторгнення російських військ у 2022 р. зафіксовано найбільші за весь період проведення 30-річного соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України зниження значень індексів аномійної деморалізованості та цинізму.

Ці тенденції є виявами суттєвого зростання рівня легітимності суспільного ладу в Україні як реакції масової свідомості на відверту російську агресію. Водночас зникли значні розбіжності між Заходом, Центром, Півднем та Сходом України за рівнем легітимності сус-

Виступ академіка НАН України Ярослава Борисовича Блюма

пільного ладу для їхніх жителів, які спостерігалися до 2022 р.

Крім того, підґрунтям національної солідарності для соціетальної спільноти України є етнічний та релігійний фактори, а також загальний статус громадянства. Моніторингові спостереження у 1992–2022 рр. виявили поступове зростання з 69 до 95 % частки громадян, які на запитання про свою національність дали відповідь «українець». Виявлено також істотне скорочення частки локальної самоідентифікації як мешканця села, району чи міста.

За результатами моніторингу 2002–2022 рр. частка православних фіксувалася в межах 70–80 %, але православна релігійна спільнота України з 1990 р. є розмежованою на конфесії, зорієнтовані на підтримання і збереження духовного зв'язку з РПЦ або на незалежнення від неї та автокефалізацію.

Частка самоідентифікації громадян з УПЦ Московського Патріархату скоротилася з 39 % у 1992 р. до 5,6 % у 2022 р. Водночас у перебігу моніторингових спостережень зафіксовано вагомі частки громадян, які визнають своє православне віросповідання, але не вдаються до самоідентифікації з жодною із зазначених православних церков (24,9 % у 2022 р.). У подальшому їх можливе церковне самовизначення може змінити чисельне співвідношення вірян конфліктуючих православних церков в Україні, але загалом понад 30-річна конкурен-

ція та безкомпромісний конфлікт чільних православних церков в Україні є фактором, який послаблює процес національної солідаризації.

Колектив Інституту соціології НАН України у 2023 р. підготував методологічний та концептуальний інструментарій для моніторингового соціологічного дослідження настроїв, преференцій, моделей поведінки і ставлення українських громадян до поточних подій в Україні та світі, яке здійснюватиметься цього року шляхом загальнонаціонального репрезентативного опитування.

* * *

Потім було заслухано доповідь голови Науково-технічної ради цільової програми наукових досліджень НАН України «Біопаливні ресурси і біоенергетика» академіка НАН України **Ярослава Борисовича Блюма** про результати виконання цієї програми (стенограму див. на с. 56).

У доповіді зазначено, що в результаті виконання програми отримано низку вагомих наукових результатів, опрацьовано важливі науково-технічні аспекти створення вихідної сировини поліпшеної якості для різних видів біопалив, розроблено оригінальні підходи для отримання біопалив та підвищення ефективності процесів їх виробництва, комплексного використання відходів виробництва біопалив, підготовлено рекомендації щодо створення відповідної нормативно-правової бази.

Програма складалася з трьох розділів: 1) біоенергетичні ресурси та поліпшення первинної сировини для отримання біопалив; 2) хімічні етапи отримання біопалив та їх супутніх продуктів; 3) технологічні засади використання біопалив. Протягом 2018–2022 рр. за цими розділами 13 наукових установ з чотирьох відділень НАН України виконали 14 проєктів і отримали низку важливих результатів.

Результати виконання програми було заслухано та схвалено на засіданні Науково-координаційної ради Секції хімічних і біологічних наук НАН України.

Президія НАН України зазначила, що для впровадження отриманих результатів необхід-

не більш тісне співробітництво з потенційними замовниками (міністерствами і відомствами) та інноваційними фондами.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- заслухали інформацію віцепрезидента НАН України члена-кореспондента НАН України О.О. Рафальського про відзначення Дня науки в Україні, який цього року припадає на 20 травня;
- постановили провести 15 вересня 2023 р. ювілейну сесію Загальних зборів НАН України, присвячену 100-річчю від дня народження академіка НАН України В.М. Глушкова.

Затверджено:

- доктора історичних наук, професора **Середу Сергія Петровича** головним редактором журналу «Народознавчі зошити».

Відзнакою НАН України «За наукові досягнення» нагороджено:

- директора Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України члена-кореспондента НАН України **Кендзеру Олександра Володимировича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога і організатора наукових досліджень у галузі сейсмології та значні творчі здобутки у розробленні й впровадженні технологій моніторингу сейсмічної небезпеки території України;
- завідувача відділу Державної установи «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України» доктора фізико-математичних наук **Храмова Юрія Олексійовича** за багатолітню невтомну працю вченого і популяризатора досягнень і творчих здобутків науковців НАН України та вагомий особистий внесок у розвиток досліджень у галузі наукознавства.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- почесного ректора Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» члена-кореспондента НАН України **Товажнянського Леоніда Леонідовича** за багатолітню невтомну плідну працю, вагомий особистий внесок в організацію вищої технічної освіти в Україні та активне сприяння розвитку наукової співпраці трудових колективів університету і Національної академії наук України.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- завідувача відділу Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України академіка НАН України **Дідуха Якова Петровича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога і організатора наукових досліджень у галузі геоботаніки, фітоекології і соціології та високі професійні здобутки, пов'язані із заснуванням провідної наукової школи.

Відзнакою НАН України «Талант, натхнення, праця» нагороджено:

- старшого наукового співробітника Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» кандидата юридичних наук **Сошнікова Антона Олександровича** за наполегливу творчу працю, значний особистий внесок у розвиток економіко-правових досліджень та активну громадську і волонтерську діяльність.

Подякою НАН України відзначено:

- директора Інституту проблем штучного інтелекту МОН України і НАН України члена-кореспондента НАН України **Шевченка Анатолія Івановича** за багаторічну творчу працю на науковій і освітній ниві та значний внесок у розвиток ефективних комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж;
- знаного красзнавця, педагога, громадського діяча, кандидата архітектури **Губаря Володимира Михайловича** за наполегливу багатолітню творчу працю, вагомий здобутки у відродженні та збереженні культурної спадщини українського народу, значний особистий внесок у розроблення проекту відновлення садиби В.І. Вернадського на Бутовій горі поблизу села Ярьськи Шишацького району Полтавської області;
- працівників закладів вищої освіти Черкащини — старшого наукового співробітника Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького кандидата хімічних наук **Барішнікова Гліба Володимировича**; викладача кафедри Черкаської медичної академії кандидата технічних наук **Бреус Роксолану Василівну**; проректора з гуманітарно-виховних питань Черкаського державного технологічного університету доктора історичних наук **Лазуренка Валентина Миколайовича**; викладача кафедри Черкаської медичної академії **Хоменко Катерину Валеріївну**; проректора з науково-методичної роботи Черкаської медичної академії кандидата психологічних наук **Шевченко Олександр Теодорівну** — за плідну працю на освітній ниві, вагомий здобутки у професійній діяльності, особистий внесок у розвиток наукових досліджень і популяризацію їх результатів та активне сприяння формуванню наукового світогляду студентів навчальних закладів.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- наукового співробітника Інституту електрофізики і радіаційних технологій НАН України **Шатова Валерія Володимировича** за багатолітню плідну високо-професійну працю у галузі створення і впровадження новітніх радіаційних технологій для потреб народного господарства та вагомі творчі здобутки;

- працівників Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка — завідувача кафедри кандидата філологічних наук **Мелешко**

Віру Анатоліївну; професора кафедри доктора філософських наук **Мешкова В'ячеслава Михайловича**; завідувача кафедри доктора філологічних наук **Ніколенко Ольгу Миколаївну**; проректора з наукової роботи доктора педагогічних наук, доктора теологічних наук **Фазана Василя Васильовича** — за плідну працю на освітній ниві, вагомі здобутки у професійній діяльності та активне сприяння формуванню наукового світогляду студентів навчального закладу.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик